

Koronavirüs ve Düşen Petrol Gelirleri Arasında: Irak'ın Yeni Başbakanının Başarılı Olması İmkânsız mı?

MESUT ÖZCAN

Kaynak: Anadolu Ajansı

[Bu yazının İngilizce orijinal versiyonu Al Sharq Forum'un web sayfasında mevcuttur.]

Özet: Mustafa Kazimi, Abdülmehdi'nin istifasından yaklaşık altı ay ve hükümeti kurmada başarısız olan iki adaydan sonra Irak'ın yeni Başbakanı olarak yemin etti. Hükümet geçen yıl yaygın protestolar sonucu istifa etmişti ancak parçalı siyasi yapı, yalnızca erken seçimlere kadar görevde kalacak olan yeni hükümetin kurulmasında uzun bir gecikmeye neden olmuştu. Yeni hükümet koronavirüs ve çöken petrol fiyatları ikiz krizleri arasında iktidara geldi. Ülkenin mevcut siyasi, güvenlik ve toplumsal sorunlarının sağlık ve petrol krizleriyle birleşmesi yeni Başbakan Mustafa Kazimi'nin işini oldukça zorlaştırıyor. Irak, IŞİD yönetiminin travmasından toparlanırken ülkenin güçlü bir hükümete, uzun vadeli planlamaya, uluslararası desteğe ve mali yardıma ihtiyacı var. Bunların hiçbiri ufukta görünmezken; yeni Başbakanın bir de halk sağlığı sorunlarıyla baş etmesi, ülkenin yabancı güçlerin savaş alanına dönmesini engellemesi, rekor düşüklükteki petrol fiyatlarına rağmen temel hizmetleri sunması ve ülkeyi erken seçimlere hazırlaması gerekiyor.

Geçen Ekim ayında Irak, büyük ölçüde Şii yoğunluklu olan vilayetlerde patlak veren ve çoğunluğunu genç göstericilerin oluşturduğu kamu hizmetlerinde iyileşmenin sağlanması, mezhepsel kotalara dayalı siyasi sistemden uzaklaşılması ve yolsuzluğun bitirilmesinin talep edildiği geniş kapsamlı protestolara tanık oldu. Reform planları konusunda protestocuları ikna etmeyi başaramayan Başbakan Abdülmehdi istifa etti. Takip eden aylarda Irak, önceki Abdülmehdi Hükümeti'nin Irak'ın siyasi sisteminin parçalı yapısı nedeniyle siyasi partilerin hükümet kurmada uzlaşmasının aylar aldığı kurulma aşamasına giden yoldaki olayların yankıları arasında Muhammed Tefik Allavi ve Adnan Zurfı'nın başarısız hükümet kurma girişimlerine de şahit oldu. Eski Irak Ulusal İstihbarat Dairesi Başkanı olan yeni Başbakan Kazimi, yeni görevini erken seçimlerin yapılmasına kadar ifa edeceğini beyan etti ama onu ve hükümetini bazı zorluklar bekliyor.

Kazimi görevine, Irak'ın koronavirüs ve petrolün devlet gelirlerinin yüzde 90'ını teşkil ettiği ülkede rekor seviyedeki düşük petrol fiyatlarının sebep olduğu küresel petrol krizi ile cebelleştiği bir zamanda başlıyor. Her ne kadar Irak 2003 yılından bu yana neredeyse kesintisiz bir kriz durumunda olsa da geçen yılki protestolar siyasi sistemi ciddi anlamda sarstı. İlk parlamento konuşmasında Kazimi, ülkenin karşı karşıya olduğu ekonomi, güvenlik ve sağlık sorunlarının ciddiyetini vurguladı. Daha önce olduğu gibi siyasi bloklar arasındaki anlaşmazlık nedeniyle kabinenin bazı üyeleri (petrol ve dışişleri bakanları gibi) henüz atanmış değil. Ayrıca kabinenin tarım, adalet ve ticaret bakanlıklarına aday gösterilen isimler parlamentoda reddedildi.

Parlamentodaki konuşmasında Kazimi, tüm silahlı grupları Başbakan'ın kontrolü altında birleştirip Irak'ın bölgesel ve uluslararası rekabetlerin savaş alanına

Kazımı görevine, Irak'ın koronavirüs ve petrolün devlet gelirlerinin yüzde 90'ını teşkil ettiği ülkede rekor seviyedeki düşük petrol fiyatlarının sebep olduğu küresel petrol krizi ile cebelleştiği bir zamanda başlıyor

dönmesini engellemek amacıyla ülkenin egemenliğini tesis etmeye çalışacağını belirtti. Belirtilen bu amaçlar Irak toplumunun taleplerinin çoğunu kapsıyor ama çeşitli faktörler Başbakan'ın belirttiği hedeflere ulaşması önünde engel teşkil ediyor.

İç Zorluklar

İç siyaset sahnesinde Kazımı'yi bekleyen en büyük zorluk farklı gruplar arasında hassas bir denge yürütmesi gerektiğidir. Kazımı'nin protestocularla iyi ilişkileri olması başbakanlık adaylığında kendisine destek sağladı belki ama hükümet kurmak için parlamentodaki siyasi blokların da desteğini almak zorundaydı. Sokakları dolduran protestocular, ülkedeki tüm siyasi elitlere eleştirel yaklaşıyor ancak Kazımı, protestocuların mevcut siyasi elitlerin bertaraf edilmesi talebini yerine getirmek için yine bu siyasi blokların onayına ihtiyaç duyacak. Bu da Başbakan'ı iki arada bir derede bırakıyor. Öyle ki, yeni Başbakan başta Şiiler olmak üzere farklı siyasi grupların kabinedeki isimler (her ne kadar çoğu ilgili alanda uzmanlığa sahip bürokratlar olsa da) konusundaki talepleri karşısında tavizlerde bulundu bile. İddialara göre kabinedeki isimlerin yüzde 90'ına parlamentodaki siyasi hizipler karar veriyor. Kazımı'nin hükümeti, parlamentodaki Allavi ve Maliki'nin grupları nezdinde destek görmüyorken Fetih İttifakı ile yaptığı müzakereler de sert geçiyor. Başbakanı bekleyen bir diğer ikilem ise çeşitli siyasi isimlerin listedeki bazı kişileri kabul etmeme ihtimali ile protestocuların öldürülmesinde sorumluluğu olanları yargıya havale etmek olacak.

Yeni Başbakan aynı zamanda Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) Kerkük civarında ve Başkent Bağdat'ın kuzeybatı kesimlerinde artan faaliyetleri sorunuyla da karşı karşıya. Aralık 2017'de Irak hükümeti İŞİD'in yenildiğini ve örgütün kontrolü altında olan tüm bölgelerin geri alındığını duyurdu ama halihazırda İŞİD, koronavirüs ve Kasım Süleymani ile Ebu Mehdi el-Mühendis'in öldürülmesinden sonra ABD ile İran arasındaki gerilimlerden faydalanmaya devam ediyor. İŞİD Ramazan ayında şimdiye kadar birkaç Haşd-i Şabi (Halk Seferberlik Güçleri) üyesinin öldürüldüğü iki saldırı gerçekleştirdi. İŞİD'in ülkenin bazı noktalarındaki son faaliyetlerine rağmen genel olarak İŞİD tehdidinin; yabancı askerlerin devam eden sevkiyatı, Haşd-i Şabi güçlerinin varlığı ile bunlara finansal kaynak tahsis edilmesinde kullanışlı bir araç olduğu konusunda bir fikir birliği var.

Şii lider Sistani'ye yakın dört Haşd-i Şabi grubu olan İmam Ali Tugayı, Ali Ekber Tugayı, Abbas Muharebe Tugayı ve Ensar ül-Merciiyye Tugayı örgütle bağlarını kopardı

Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi el-Mühendis'in öldürülmesinin ardından Ebu Mehdi el-Mühendis'in yerine geçen Ebu Fedek olarak bilinen Abdulaziz Muhammedavi Mühendis'in Haşd-i Şabi'nin yeni lideri olduktan sonrayapının saflarında önemli gelişmeler yaşandı. Yeni lideri kabullenme konusundaki görüş ayrılıkları, İran'dan gelen fonların azalması ve bazı milis grup liderlerinin ABD'nin suikast girişimlerinden korktuğu için saklanması gibi nedenlerle Haşd-i Şabi bünyesinde bazı bölünmeler yaşandı.² Şii lider Sistani'ye yakın dört Haşd-i Şabi grubu olan İmam Ali Tugayı, Ali Ekber Tugayı, Abbas Muharebe Tugayı ve Ensar ül-Merciiyye Tugayı örgütle bağlarını kopardı.³ IŞİD'in alan hakimiyetinin sona erdirilmesinin ardından bu grupları Başbakanın doğrudan kontrolüne almak Irak hükümetinin gündeminin başında yer alıyor. Daha önce bu yönde verilen kararlar tam olarak uygulanmasa da Süleymani ve Mühendis'in öldürülmesi ve İran'ın sağladığı kaynaklardaki düşüş böyle bir hamleye zemin hazırladı. Kazimi, hükümetinin tüm silahlı grupları hükümetin kontrolü altına almak için çalışacağını belirtti. Kazimi bu noktada İranlılarla hem bu grupların hükümet kontrolüne alınması hem de Irak'taki ABD birliklerinin konumuyla ilgili sıkı müzakereler yapmak zorunda.

Ekonomik Zorluklar

Ekonomi cephesinde Kazimi, Iraklı gençlerin artan istihdam ve tüm vatandaşlara daha iyi hizmet sunulması yönündeki talepleri sürerken düşen petrol fiyatlarıyla da baş etmek zorunda. Önceki Irak hükümetleri ülkenin çoğunlukla Sünni vatandaşların yaşadığı savaş bölgelerini IŞİD'in yenilmesinden sonra yeniden inşa edemedi. Daha sonra da Şiilerin yaşadığı güney vilayetlerinde yaşanan elektrik ve su kesintileri hükümet karşıtı protestoların en önemli nedenlerinden bazılarını oluşturdu. Altı aylık geçici hükümetten sonra Başbakan Kazimi şimdi bu ve diğer hizmetleri koronavirüs ve düşen petrol fiyatlarının oluşturduğu ilave zorluklar arasında sunmak zorunda.

Petrolün Irak devletinin gelirleri arasındaki payı yüzde 90 ve mevcut petrol fiyatlarıyla hükümet sadece iki ay içinde çalışanlarının maaşlarını ödeyemeyecek bir hâle gelecek. Petrol satış verilerine göre Irak, Nisan ayında günde 4 milyon varil petrol ihraç etti. Bu, yılın en yüksek rakamı olsa da ülkenin bundan sağladığı kazanç 1,423 milyar dolar oldu.⁴ Bu tutar, hükümetin hem çalışanlarının maaşlarını ödemeye devam etmesini hem de koronavirüsle mücadele etmesini imkânsız hâle getiriyor.

Elektrikle ilgili eksorunlar da yeni hükümetin gündeminin başında olacak. Bu sorunlar temelde iki katmanlı; üretim ve dağıtım. Irak elektrik tedariki için İran'a bağımlı ve ülkedeki yetersiz altyapı dağıtım sorunlarına da yol açıyor. Elektrik faturalarının tahsilatı da son iki yılın yaz aylarında farklı vilayetlerde yaygın protestolara yol açan başka bir konu. Görevden ayrılan Elektrik Bakanı Luay Hatib'e göre İran gazı kısa vadede elektrik üretiminde en ucuz ve kolay yöntem.⁵ Aynı zamanda elektrik ticareti ABD'nin radarı altında devam ediyor çünkü İran'a ödenen tutar mevcut ABD yönetiminin İran'a maksimum baskı kampanyasının sınırlarını aşıyor.

Bütçe ve petrol gelirleri konusu Bağdat ile Erbil arasında bir ihtilaf konusu olmaya devam ediyor iken düşen petrol fiyatları son iki ayda bölgesel ve merkezi hükümet arasında yeni bir uzlaşmazlığa neden oldu. Bu nedenle Başbakan Kazımi kendi döneminde Bağdat ile Erbil arasındaki sorunların çözülmesi gerektiğinin de altını çiziyor.

Uluslararası Zorluklar

Uluslararası ilişkiler açısından Kazımi Hükümeti'nin önünde çeşitli zor sorular bulunuyor. Kazımi, Ulusal İstihbarat Daire Başkanı görevinde iken ABD ile iyi ilişkiler geliştirmişti ki bu da hiç kuşkusuz Başbakan olmasına katkı sağladı. Çevresindekiler tarafından yaygın bir şekilde pragmatik bir insan olarak görülen Kazımi, Irak'ın komşuları ve Irak siyasetinin farklı kesimleri arasındaki ana aktörlerle de iyi ilişkiler kurdu. Hükümetin kurulmasının hemen ardından ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Kazımi hakkında olumlu sözler sarf etmesi, yeni Başbakanın ABD desteğine mazhar olduğunun açık bir işareti.

Yeni hükümete verilen desteğin bir diğer göstergesi de ABD'nin Irak'a İran'dan elektrik ithal etmesi için ek 120 gün daha süre tanımasıydı. Buna karşın yeni hükümeti kurması için aday gösterildiğinde Kazımi, İran'ın Irak'taki en yakın vekili olan Ketaib Hizbullah tarafından ABD'nin Ocak ayında düzenlediği Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi el-Mühendis suikastı nedeniyle eli kanlı olmakla suçlanıp eleştirildi.⁶ İran, Irak'ta hükümetin kurulmasına razı olsa da Haşd-i Şabi içindeki farklı grupları Başbakanlığın denetimine alma konusunda özellikle zor zamanlar yaşayacak.

Son zamanlarda ABD ile İran arasındaki misilleme saldırılarında bir düşüş yaşandı ve ABD güçlerinin ülkedeki konumu hakkında Irak ile ABD arasında gerçekleştirilecek müzakerelerin Haziran ayında başlaması planlanıyor

Kasım Süleymani ve Ebu Mehdi el-Mühendis suikastının ardından parlamentodan ülkedeki yabancı birliklerin varlığının sonlandırılması için hükümetin düzenlemeler yapmasını isteyen bir karar geçirildi. Bu yılın Ocak ayından bu yana Irak'taki ABD ve müttefik birliklerine karşı birçok saldırı düzenlendi ve bunlar ABD'nin İran bağlantılı gruplara karşı misillemede bulunmasına neden oldu. Ancak son zamanlarda ABD ile İran arasındaki misilleme saldırılarında bir düşüş yaşandı ve ABD güçlerinin ülkedeki konumu hakkında Irak ile ABD arasında gerçekleştirilecek müzakerelerin Haziran ayında başlaması planlanıyor. Kazimi, üzerinde ABD birliklerinin varlığına son verip muhtemelen rollerini IŞİD'le mücadele konusunda [Irak] birliklerinin eğitimiyle sınırlandırması için İran'dan ciddi bir baskı görecektir. Bu konu Başbakanın ilgilenmesi gereken başka bir zor başlık olacaktır.

Muhasasa Sistemi ve Yolsuzluk

Kazimi'nin Başbakanlık süresinin uzun olmaması bekleniyor ve kendisi Irak'ta erken seçim düzenlemekten sorumlu olacaktır. Geçen yıl, önceki hükümeti düşüren protestocular muhasasa olarak bilinen 2003 işgalinden sonra kurulan kotalı siyasi sistemin baştan aşağıya değiştirilmesini

talep ediyordu. Birçok insan ülkedeki mevcut sorunlar için ahabap-çavuş ilişkileri, yolsuzluk ve geniş bölünmelere yol açan bu kotaya dayalı siyasi sistemi sorumlu tutuyor. Bu sistem aynı zamanda farklı devlet yapılarındaki mezhepçilikten sorumlu tutulup toplumun dokusunu mezhepsel ve etnik hatlarda bölmekle suçlanıyor. Muhasasa sistemi farklı siyasi grupların çeşitli bakanlık veya devlet kurumlarını ele geçirip bu yapıların kaynaklarını Irak toplumunun tamamı için değil daha çok kendi gruplarının çıkarları için sömürmesine imkân tanıdı. Kota sistemi, yolsuzluğu ve kamu kaynaklarının belirli bir siyasi sınıf için çalınmasını da örtbas ediyor.⁷ Bu sisteme son verme konusunda protestocuların taleplerine sempati duyan Başbakan Kazimi görevinde başarılı olmak için ülkedeki siyasi elitlerin rızasına ihtiyaç duyduğundan şimdi kendini zor bir konumda buldu. Önceki başbakan adayları parlamento içindeki siyasi grupları ikna edemediği için hükümet kuramamıştı.

Başbakan Kazimi Irak'ın kalıcı siyasi sorunlarının üstesinden gelmek amacıyla muhasasa sistemini düzeltecek yeni bir seçim sistemi üzerinde de çalışmak zorunda. Bu sistemden nemalananlar olduğu için protestocuların taleplerini

Başbakan Kazimi Irak'ın kalıcı siyasi sorunlarının üstesinden gelmek amacıyla muhasasa sistemini düzeltecek yeni bir seçim sistemi üzerinde de çalışmak zorunda. Bu sistemden nemalananlar olduğu için protestocuların taleplerini tatmin edecek değişiklikleri yapmak çok zor olacak

tatmin edecek değişiklikleri yapmak çok zor olacak. Irak toplumunun geniş kesimlerinin öfkesini fark eden farklı siyasetçilerin bir tür değişime hazır olduğuna dair işaretler vardı. Aynı zamanda vahim ekonomik koşullar siyasi yapıda ciddi değişimler doğurup Irak'ın mezhepsel bölünmelerini aşmasına yardımcı olabilir. IŞİD'in ortaya çıkması ve daha sonra yenilmesi süreci Irak toplumunu mevcut siyasi sistemin tehlikelerine karşı uyandırdı. Sıradan vatandaşların boğuştuğu ekonomik zorluklara rağmen her seçimden sonra hükümetin uzun gecikmelerle kurulması Irak toplumunun mevcut siyasi sistemden umudunu kesmesine neden oldu. Irak'taki mevcut sistem dönüştürülmezse Irak toplumunun farklı kesimlerinin beklentilerine cevap vermek imkânsız olacak ve ülkenin birliği de tehlikeye girecek. Iraklı Kürtler bağımsızlık hedeflerine ulaşmak için fırsat kollarken Sünni yoğunluklu bölgeler ise henüz IŞİD sonrası travmadan toparlanmış değil. Çoęunluk olan Şii nüfusun hayal kırıklığı da geçen yılki protestolarda bariz hâle geldi.

Kazımi, hükümetini ancak parlamentodaki çeşitli siyasi ittifaklar arasında anlaşmalar yaparak kurabildi ve bazı bakan koltuklarının dolması için hâlâ siyasi ittifakların anlaşması ve parlamentonun onayı gerekiyor. Kazımi kabinesinin çoğu üyesi farklı siyasi hiziplerle bir tür bağlantıya sahip olduğu için Başbakanın ayrışan öncelikler arasında denge kurması gerekiyor. Üç kilit güvenlik makamı olan Genelkurmay Başkanlığı, Ordu Komutanlığı ve Ulusal İstihbarat Daire Başkanlığı koltukları hâlâ boş ve Kazımi sonuncusunu kendisine ayırmış bile olabilir.

Kazımi hükümeti muhtemelen cesur kararlar almanın çok zor olacağı iç çekişmeleri olan bir geçiş hükümeti olacak. Bununla birlikte hükümetin gündemindeki acil konular oldukça açık: Irak'ın yabancı güçlerin savaş alanına dönmesini önlemek, düşen petrol fiyatlarının neden olduğu gelir kayıplarını telafi etmek, koronavirüs pandemisiyle mücadele etmek ve erken seçim hazırlıkları yapmak. Tüm bu zorluklara bakıldığında Kazımi'nin başarılı olması imkânsıza yakın ve atacağı adımlar da muhtemelen toplumu memnun edemeyecek.

Kazımi'nin gazetecilik ve sivil toplum kuruluşlarındaki erken kariyeri Irak'taki sivil toplum örgütleriyle çok iyi bağlantılar kurmasını sağlamıştı. Gerçekten de görece daha sivil bir arka plana sahip olması geçen yılki protestocularla temas kurmasına yardımcı olmuştu.⁸ Bu yüzden öncelik olarak belirttiği protestocuların katillerinin adalete teslim edilmesi, hükümetinin de Irak sistemindeki siyasi kariyerinin de ömrünü belirleyen etmenlerden biri olabilir.

Kazımi kabinesinin çoğu üyesi farklı siyasi hiziplerle bir tür bağlantıya sahip olduğu için Başbakanın ayrışan öncelikler arasında denge kurması gerekiyor

Referanslar

- 1- Islamic State's 'Battle of Ramadan' rocks Iraq and stokes fears of resurgence, <https://www.middleeasteye.net/news/islamic-state-iraq-ramadan-battle-insurgence-fears>
- 2- John Davison ve Ahmed Rasheed, 'Fractures grow among Iraq militias spell political retreat', Reuters,; 1 Nisan 2020.
- 3- Iraqi Shia leader Sistani moves to break Iran's grip over militia movement, <https://www.middleeasteye.net/news/revealed-iraqi-shia-leader-sistani-moves-break-irans-grip-over-militia-movement>
- 4- Oil revenues crash, dragging Iraq deeper into crisis, <https://www.iraqoilreport.com/news/oil-revenues-crash-dragging-iraq-deeper-into-crisis-42701/>
- 5- <https://twitter.com/IRISmideast/status/1255877493992677376>
- 6- Who is Mustafa al-Kadhimi, Iraq's new prime minister?, <https://www.aljazeera.com/news/2020/05/mustafa-al-kadhimi-iraq-prime-minister-200507062954351.html>
- 7- Muhasasa, the political system reviled by Iraqi protesters, <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/muhasasa-political-system-reviled-iraqi-protesters-191202201939755.html>
- 8- After months of gridlock, Iraq gets a new government, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/after-months-of-gridlock-iraq-gets-a-new-government/>

YAZAR HAKKINDA

Mesut Özcan, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde profesördür.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum, amacı; Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum, bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözeterek araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +90 212 603 18 15
Faks: +90-212-603 1665
E-posta: info@sharqforum.org

research.sharqforum.org

SharqStrategic

الشرق
للأبحاث الاستراتيجية

AL SHARQ
STRATEGIC
RESEARCH